

CONFLICTUL SUNIȚI-ȘIIȚI ȘI IMPORTANȚA SA STRATEGICĂ ACTUALĂ

THE SUNNI-SHIA CONFLICT AND ITS STRATEGIC SIGNIFICANCE

LE CONFLIT ENTRE SUNNITES ET CHIITES ET SON IMPORTANCE STRATÉGIQUE ACTUELLE

Lt.col.drd. Paul-Alexandru SANDA*

Odată cu invazia Irakului de către o coaliție formată în jurul Statelor Unite ale Americii, Occidentul a descoperit că opera într-un mediu pe care nu îl înțelegea. Astfel, forțe militare provenite din țări unde diferențele religioase nu mai înseamnă nimic din punct de vedere politic erau forțate ca, în planificarea celor mai mici operații de nivel tactic, să țină cont nu doar de specificul religios al zonei, modelat de Islam, dar și de riftul religios dintre cele două mari ramuri ale Islamului, suniți și șiiți, rift care poate merge până la nivelul familiilor. Același lucru se manifestă și la nivel strategic, unde conflictul suniți-șiiți are potențialul de a face irelevante sau de a bulversa cele mai minuțioase planuri occidentale, dacă nu este corect înțeles și evaluat¹.

With the invasion of Iraq by a US-led coalition, the West found itself operating in an environment of which it understood little. Military forces, come from countries where religious differences did not matter politically, were forced, in planning and executing the smallest of tactical operations, to take into account the religious specificity of each area, modeled by Islam and by the rift between the two main branches of Islam – Sunni and Shia – rift that can go down to family level. The same thing is true at strategic level, where the Sunni-Shia conflict, if not correctly understood and assessed, has the potential of making irrelevant or pushing into failure the most detailed western plans.

L'Occident a découvert, avec l'invasion de l'Irak par une coalition organisée autour des États-Unis d'Amérique, qu'il agissait dans un environnement qu'il ne connaissait pas. Ainsi, les forces militaires, provenant des États où les conflits religieux ne signifient presque rien du point de vue politique, étaient forcées de prendre en compte, dans la planification des moindres opérations de niveau tactique, non seulement la spécificité religieuse de la région, modelée par l'islam, mais aussi la schisme entre les deux grandes branches de l'islam, les sunnites et les chiïtes, une schisme qui peut aller jusqu'au niveau des familles. La même chose se manifeste au niveau stratégique où le conflit entre sunnites et chiïtes, s'il n'est pas correctement compris et évalué, a la capacité de rendre sans importance ou de vouer à l'échec les plans occidentaux les plus élaborés.

Cuvinte-cheie: Islam; suniți; șiiți; petrol; Arabia Saudită; Iran.

Keywords: Islam; suniți; șiiți; petrol; Arabia Saudită; Iran.

Mots-clés: islam; sunnites; chiïtes; pétrol; Arabie saoudite; Iran.

Pentru un observator provenit din civilizația occidentală, în care diferitele biserici creștine și, mai mult, diferitele religii, conviețuiesc într-o astfel de pace, încât Războiul de treizeci de ani pare a fi dispărut din mentalul colectiv și pare a nu se fi petrecut niciodată, existența a două biserici musulmane, suniți și șiiți, poate părea un fapt normal, aducător de benignă diversitate și de pluralism de viziuni. Dar lentilele occidentale ar deforma grav realitatea.

Provocată de evenimente petrecute în anul 632 și materializată în conflict deschis, pentru prima dată, în anul 680, rivalitatea dintre suniți și șiiți înseamnă un lung șir de confruntări sau chiar războaie extrem de sângeroase, care se întind până

* **Protocol Section Head, SHAPE, Allied Command Operations, Belgium, Mons**
e-mail: paul_sanda01@yahoo.com

în prezent, fără a exista indiciile unei reconcilieri interconfesionale. Dimpotrivă, trendurile societale actuale din lumea musulmană par a prevesti o intensificare a sa.

Articolul de față își propune două obiective mari. Pe de o parte, țintim la o prezentare a datelor istorice relevante, care clarifică starea prezentă a conflictului dintre cele două comunități. Pe de altă parte, vom proceda la evaluarea modului sau a modurilor în care acest conflict poate afecta politicile occidentale în zonă. Acest demers, deși se concentrează asupra unui fenomen cu o vechime mai mare de treisprezece secole, ni se pare oportun și prin aceea că Primăvara Arabă, departe de a aduce mai multă democrație în politica Orientului Mijlociu, a adus mai mult sectarism².

Diferende religioase

În anul 632, profetul Mahomed moare și lasă tinerei comunități musulmane o moștenire problematică. Pe de o parte, comunitatea musulmană venea după o serie de succese militare, repurtate de o forță luptătoare redutabilă, care, în doar câțiva ani, urma să cucerească întreaga Peninsulă Arabică, iar în următoarele zeci de ani, urma să împingă granițele lumii musulmane de la țărmurile Atlanticului, în vest, până în Asia Centrală și subcontinentul indian, în est.

Pe de altă parte, profetul lăsa în urma sa o religie fără o scriptură, în adevăratul sens, care se baza doar pe transmiterea orală a revelației. În plus, Mahomed nu reușise stabilirea clară a unui urmaș la conducere sau a unei proceduri clare, care să fie folosită pentru alegerea unuia.

Pentru rezolvarea crizei de succesiune, cei mai importanți lideri musulmani au hotărât alegerea la conducere, după metoda arabă preislamică, a aceluia dintre ei care, pe lângă experiență de viață și pioșenie în religie, putea să asigure unitatea comunității și, odată cu unitatea, forța ei. Și, conform acestei proceduri, primul urmaș al profetului Mahomed, și deci calif, a fost ales socrul său, vârstnicul, dar respectatul Abu Bakr³.

Acest mod de gândire a găsit cei mai mulți suporteri în rândul comunității, aceștia urmând să evolueze în ceea ce astăzi numim sunnism, viziune asupra Islamului, care reprezintă o majoritate de 80-85% dintre musulmani.

În paralel, au existat și voci care au spus că Allah nu ar fi revelat Islamul unui om normal,

ci unuia excepțional. Drept urmare, liderii lumii musulmane nu ar trebui aleși după calitățile politice, ci ar trebui aleși dintre urmașii profetului, începând cu nepotul și ginerele său, Ali, urmat de Hasan și Husain, fii pe care Ali i-a avut cu fiica profetului, Fatima. Această viziune concurentă avea să se dezvolte în ceea ce urma a fi cunoscut drept Șiiism, curent rămas minoritar în lumea musulmană până la acest moment.

După impunerea, pentru moment, a viziunii succesioniste preislamice, Abu Bakr, primul calif, s-a dovedit a fi un lider politico-militar genial. Imediat după moartea lui Mahomed, multe dintre triburile care juraseră credință profetului au declarat că această credință nu mai era datorată tânărului stat sau conducătorilor săi. Abu Bakr i-a declarat apostatați și imediat a declanșat împotriva lor campaniile cunoscute drept Războaiele Apostataților (*Harub al-Ridda*). Rezultatul a fost o serie de victorii, care, după doi ani, au adus, în interiorul statului islamic sau Califatului, întreaga Peninsulă Arabică, ajungând să impună legea musulmană în teritoriile, astăzi, cunoscute drept Irak și Siria, la acel moment, provincii ale Imperiilor Sasanid (Persan) și, respectiv, Roman.

În 634, Abu Bakr moare și lasă în urma sa un stat mult mai întins și mai puternic decât, probabil, visase Mahomed. Mai mult, Califatul se învecina cu Imperiile Persan și Roman, care reprezentau două entități politico-militare decadente. În 634, devine calif un alt companion de încredere al profetului, teribilul Umar ibn Al-Khattab, supranumit *Cel care deosebește între bine și rău (al-Faruk)*. Acesta, pe de o parte, a continuat, cu mare succes, seria de victorii. Înainte de moarte sa, în 644, Califatul cuprindea aproape întregul Maghreb, Egiptul, Levantul, o parte din Anatolia și aproape întregul Imperiu Persan. Pe de altă parte, Umar începe construirea unei administrații, necesare controlării teritoriului uriaș, și, odată cu administrația, începe impunerea foarte dură a legii musulmane.

Al doilea calif este atât de draconic în aplicarea legii, încât propriul său fiu, surprins consumând alcool, primește o pedeapsă de optzeci de lovituri de bici, în urma aplicării în public a pedepsei, acesta decedând.

În 644, Umar este ucis de un sclav pers și, la conducere, vine al treilea calif, Uthman ibn Affan. Uthman consolidează controlul asupra teritoriilor moștenite de la predecesorii săi și continuă lungul

șir de cuceriri, armatele musulmane ajungând până în Sindh, actualul Pakistan. În paralel, Uthman procedează la o ușoară descentralizare, permițând consolidarea la putere a unor lideri locali, precum Muawyah, guvernatorul Siriei.

O altă mare realizare a mandatului lui Uthman este codificarea în scris a revelației islamice, denumită Quran. În 656, Uthman este ucis de un grup de soldați musulmani, pe timpul unei revolte, sângele său fiind vărsat pe Quranul pe care tocmai îl citea, act care i-a șocat profund pe credincioși⁴. Deși califul era ales pentru calitatea expresă de a putea să asigure unitatea, mandatul califilor părea a începe să dea semne de slăbiciune. La putere urmează ultimul dintre companionii profetului, nepotul său, Ali ibn Abu-Talib.

Califatul lui Ali, din punct de vedere militar, nu mai aduce mari surprize, nepotul lui Mahomed fiind afectat de războaie civile și de probleme politice, puterea sa politică este contestată de Muawyah, văr al defunctului calif Uthman. Guvernatorul Siriei i-a cerut în mod public califului să pedepsească uciderea predecesorului său, fapt ce a adâncit problemele sociale, Califatul fiind zdruncinat din ce în ce mai puternic. Nemulțumiți de situația de fapt, membrii sectei islamice a Asasinilor (*Khariji*) planifică atacuri împotriva celor doi competitori pentru putere. Ali este ucis, în timp ce se ruga în moscheea din Kufa, actualul Irak. Muawyah supraviețuiește atacului și devine calif, fondând dinastia Umayya, cu capitala la Damasc.

La acest moment, 661, devenise deja cutumiar ca liderul Lumii Musulmane, califul, să fie doar un lider politic, care trebuia să asigure stabilitatea și unitatea *Ummei*⁵ și să apere interesele credincioșilor. Califul, conform concepției de la acel moment, era ales de comunitate sau de reprezentanți ai săi, la vacanțarea funcției, urmând a conduce atâta timp cât asigura condițiile descrise mai sus. Autoritatea sa era doar politică. Aura lui Mahomed nu fusese transmisă nimănui, autoritatea religioasă fiind una strict formală, exercitată de *ulama*⁶, care era constituită precum un corp funcționăresc. Totuși, regula instituită prin alegerea primilor patru califi era ca aceștia să fie din tribul profetului Mahomed, Quraysh, și să fie aleși dintre companionii profetului.

Odată cu ajungerea la putere a dinastiei Umayyade, regula se schimbă, califi nu mai sunt aleși, puterea transferându-se de la o generație la alta. Totuși, puterea califilor nu va fi, practic,

amenințată atât timp cât pot garanta unitate, stabilitate și protejarea intereselor musulmanilor. Totuși, Umayyazii, deși membri ai tribului Quraysh, erau aparținători ai clanului Banu Abu Shams, simțindu-se într-o inferioritate de legitimitate față de membrii clanului Banu Hashim, din care proveneau profetul Ali și moștenitorii săi. De aceea primii califi umayyazi vor face eforturi continue pentru distrugerea liniei moștenitorilor lui Ali, pentru a elimina posibilitatea unei crize de legitimitate. Și califi umayyazi aveau serioase motive să se teamă.

Trecuți prin traumatizanta experiență de a vedea trei dintre primii patru califi uciși, mulți musulmani au început să creadă că modul de întemeiere a Ummei nu era cel corect și că dreptatea era de partea celor care susțineau legitimitatea succesiunii, nu în urma unui vot, dat conform metodei preislamice, ci în cadrul rudelor apropiate lui Mahomed, pe linia descendenților lui Ali. Aceștia nu ar fi trebuit să fie doar lideri politico-militari. Mai important, ei moșteneau aura lui Mahomed și erau singurii care aveau capacitatea de a pătrunde adevărul învățăturilor religioase revelate profetului. Așadar, ei urmau să fie și lideri religioși, având, astfel, un mandat mult mai bogat decât califi.

Conflictul dintre cele două partide ajunge la un deznodământ în 680, în deșertul din afara orașului Karbala, unde Yazid, comandantul militar umayyad, atacă minuscula caravană a lui Hussain, al doilea fiu al lui Ali. În urma atacului, caravana este distrusă, nepotul profetului este ucis, iar capul său tăiat este purtat pe străzile orașului Kufa, fosta capitală a lui Ali, pentru a descuraja viitoare rebeliuni.

Patru ani mai târziu, la Karbala avea să fie comemorată, pentru prima dată, prin procesiuni religioase moartea lui Hussain. Comunitatea șiiită începea să se formeze.

Începând cu incidentul de la Karbala, din 680, istoria celor două comunități avea să fie una marcată de violențe, cel mai adesea inițiate de majoritarii suniți, care vedeau în coreligionarii șiiți niște eretici, care încercau să devieze Umma de la *calea cea dreaptă*. De-a lungul timpului, diferențele dintre suniți și șiiți aveau să se adâncească și să ia forme politice.

Diferende politico-economice

Acest rift dintre comuniuni a fost exacerbant prin politica colonială de manipulare a diferențelor

religioase, care a dat puterea, în nou formatele state, minorităților. Astfel, într-un Irak cu o majoritate șiiită, puterea a fost transferată minorității sunitice. Aceasta s-a comportat întotdeauna ca o majoritate, scoțând în evidență identitatea arabă, arabii fiind majoritari suniți.

De-a lungul acestei linii de gândire, șiiții au fost constant excluși de la putere, orice încercare de revoltă fiind reprimată sângeros. Același a fost trendul în întreaga lume musulmană, reprimarea șiiților devenind o regulă.

Dușmănia dintre cele două comunități continuă până în zilele noastre, fiind de răsunet comportamentul mujahedinilor afgani suniți, care, în perioada 1979-1989, luau pauze de la lupta împotriva invadatorilor sovietici, pentru a ataca și a masacra șiiți afgani și oficiali iranieni⁷.

Bănuielile seculare ale suniților au părut a fi confirmate odată cu apariția Imperiului Persan Safavid. Deși Persia fusese un teritoriu majoritar sunitic, ajungerea la putere a dinastiei turcice Safavide a schimbat pentru totdeauna acest lucru. Fiind șiiți și beneficiind de resursele necesare, Safavizii au pornit o campanie de conversie la Șiiism a populației pe care o conduceau, de bunăvoie sau cu forța, campanie care s-a oprit la granițele naturale, unde puterea persană a fost contrabalansată de puterea turcilor otomani, suniți. Astfel, teritoriul actualului Irak a devenit, cel puțin din punct de vedere religios, asociat cu Șiiismul. Faptul că acest teritoriu era, într-o majoritate covârșitoare, populat cu iranieni, diferiți etnic de arabii, majoritar suniți, a ajutat la conturarea unei identități politico-religioase diferite.

Apariția unei puteri șiiite, vorbitoare a unei limbi distincte, la granița teritoriilor locuite de arabi, nu a făcut decât să exacerbeze conflictele, orice revendicare șiiită fiind văzută de arabii suniți ca o încercare mascată a iranienilor șiiți de a influența sau de a subjuga populațiile din Peninsula Arabică, Arabia Saudită devenind, astfel, un campion al opririi șiiților. De cealaltă parte, Irakul, ca principală putere șiiită, întotdeauna s-a simțit dator să ofere protecție, cel puțin diplomatică, coreligionarilor.

Odată cu intrarea SUA în scena Orientului Mijlociu, Irakul a devenit și mai îngrijorat. Puterea de peste ocean încheiase un acord tip securitate-contra-petrol cu regele saudit, iar Irakul a fost puternic susținut de America, pe timpul războiului

Iran-Irak, când americanii au doborât chiar dintr-o eroare, un avion iranian de pasageri⁸.

Deci, tendința normală strategică a Iranului este de a întreprinde acțiuni care să îi întărească propria poziție, odată cu slăbirea celor ale inamicilor.

Și, acest lucru a devenit foarte posibil, odată cu creșterea galopantă a dezvoltării economice mondiale, pe bază de resurse de hidrocarburi. O suprapunere a hărții cu zonele unde șiiții sunt majoritari, peste harta cu principalele câmpuri petrolifere din Orientul Apropiat poate fi una șocantă. Deși observatorul comun va spune că petrolul din Orientul Mijlociu *aparține arabilor*, analistul care face exercițiul descris mai sus descoperă că, de fapt, petrolul din Orientul Mijlociu *aparține șiiților*, chiar și prin aceea că toate câmpurile petrolifere majore se află în teritorii unde șiiții sunt majoritari (Figura 1).

În acest context, conflictul, vechi de secole, dintre suniți și șiiți capătă o nouă dimensiune strategică. Cu economia mondială strict dependentă de producția de petrol, cine controlează fluxurile de hidrocarburi poate exercita o influență politică mult dincolo de puterea sa reală. Astfel, cazul Iranului ar putea deveni un subiect interesant de studiu.

Deși, conform datelor din Figura 1, Irakul este al treilea producător mondial de petrol, Republica Islamică ar putea exercita o putere mult mai mare decât ar fi normal, prin manipularea sentimentului religios¹⁰. Astfel, bazat pe proximitatea geografică și religioasă, Irakul poate influența cel puțin unele decizii luate în Azerbaidjanul vecin, un alt mare producător de petrol și gaze naturale.

După invazia americană a Irakului, țara nu a devenit o democrație, după modelul visat de SUA, ci a fost foarte aproape de a se transforma într-o teocrație șiiită, cu adevărații *power-brokeri*, deveniți marii ayatolahi Ali Sistani și Baqir al-Hakim, și cu tânărul predicator Muqtada al-Sadr¹¹.

Toți aceștia au dus Irakul, voluntar sau prin neimplicare, într-o direcție proiraniană, și din dorința de distanțare față de politicile SUA, strâns asociate sprijinului necondiționat oferit Arabiei Saudite. Astfel, indirect, SUA s-au asigurat că Irakul va gravita în sfera Iranului, Teheranul câștigând, pe lângă influența politică, influența asupra deciziilor privind producția de petrol în sudul Irakului, locuit majoritar de șiiți.

Și, situația din Irak tinde să continue a se răspândi și pe partea vestică a Golfului Persic. Bahrain este o altă țară, unde o majoritate șiiită este

condusă cu o mână de fier de o minoritate sunită. Și aici, sentimentul de oprimare dă frâu liber pasiunilor anti-Vest și pro-Iran, fiind de notorietate faptul că demonstrațiile au fost provocate de caricaturi ale liderului iranian, apărute în presa vestică. Pe timpul demonstrațiilor, tinerii din Bahrain au scandat „Te urmăim, Khamenei!”¹²; „Kuwait urmează îndeaproape”¹³.

Concluzii

La acest moment, putem dezvolta o viziune mai clară asupra lumii musulmane și a modului în care diferitele interese se întrepătrund și se interrelaționează. Statele cu conduceri sunite vor căuta, în mod natural, un aliat extern, care să le aperse împotriva impulsurilor revoluționare, venite

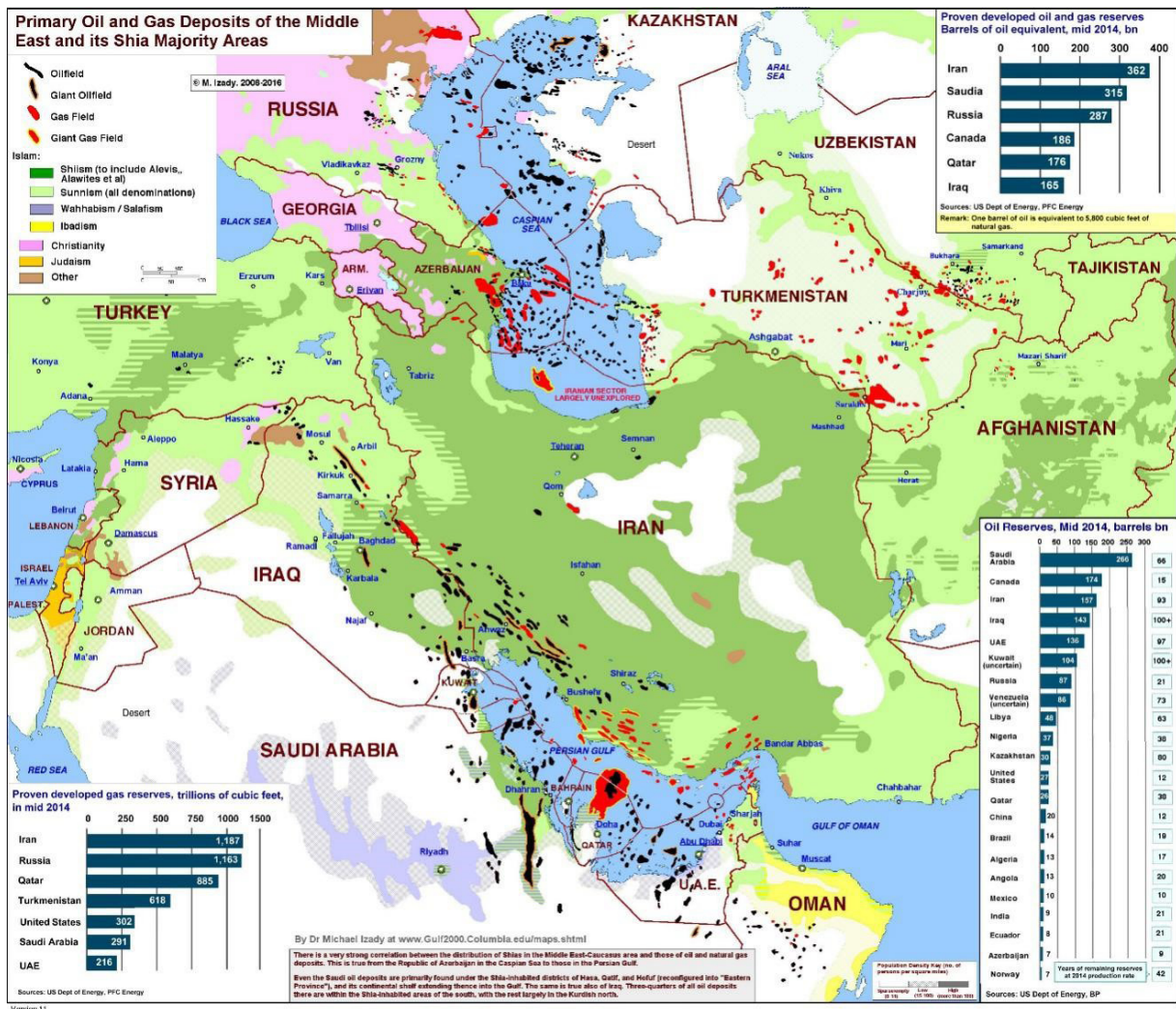

Figura 1 Harta cu modul de dispunere a celor două comunități și a resurselor de hidrocarburi în Orientul Mijlociu⁹

Astfel, odată cu această *Renaștere șiiță*¹⁴, pe lângă o întărire a sentimentului religios, populațiile šiite reprimare au mari șanse de a se realinia politic cu Iranul, oferindu-i acestuia posibilități de acțiune care să pună în pericol producția de petrol în țările conduse de oligarhii sunită. Și, afectarea producției de petrol în aceste țări este soluția logică pentru Iran. Pe de o parte, va scădea puterea economică a regimurilor sunită, adversare politico-religios, iar, pe de altă parte, vor avea de suferit economiile statelor vestice, aliate cu adversarii Iranului.

dinspre Iranul šiit. Aceste alianțe, în schimb, vor face Iranul să se simtă amenințat și, la acest moment, instrumentul cel mai ușor de folosit este lovirea intereselor energetice ale adversarilor, lucru facilitat de dispunerea populațiilor šiite, în general minoritate, drept majorități regionale în zonele cu cele mai mari resurse de hidrocarburi din Orientul Mijlociu și din lume.

Drept urmare, amenințări directe sau indirecte la adresa Iranului, în afară de zgomotul, menit consumului mediatic în Occident, nu fac decât să

pună în pericol fluxurile mondiale de petrol și de gaze naturale. Și aici, se deosebesc două categorii de state occidentale care proferează amenințări la adresa Republicii Islamice.

Pe de o parte, avem SUA, care încă posedă resurse importante de petrol în Golful Mexic, resurse la care pot apela în ultimă instanță. Pe de altă parte, avem statele europene, care sunt dependente de resursele minerale provenind covârșitor din Orientul Mijlociu. Astfel, în situația escaladării unui conflict cu Iranul, circumstanță la care SUA par uneori dispuse, mai ales sub influența Arabiei Saudite, statele europene vor avea cel mai mult de suferit, riscând chiar colapsul economic.

În concluzie, deși Europa poate avea unele deziderate comune cu SUA, în ceea ce privește situația politică din Orientul Mijlociu, abordarea „Bătrânului continent” ar trebui să fie una foarte moderată, întrucât va fi principala victimă, în situația în care Iranul, prin liderii săi, își va simți supraviețuirea afectată. Cursul de acțiune adoptat de Iran nu va putea reprezenta o surpriză, mai ales după atacurile cu drone asupra facilităților ARAMCO de la Abqaiq, Arabia Saudită¹⁵.

NOTE:

1 La cinci ani de la declanșarea Războiului Global împotriva terorismului și la trei ani de la invazia Irakului, membrii Congresului american nu cunoșteau diferențele dintre aceste două comunități politico-religioase, deși votau legislație care ar fi trebuit să aducă pace comunitară. Damien Cave, *Refresher course For Congress: Telling Sunni From Shiite*, <https://www.nytimes.com/2006/12/17/weekinreview/17cave.html>, accesat la 11.02.2020.

2 Abdo Geneive, *The new sectarianism: the Arab uprisings and the rebirth of the Shi'a-Sunni divide*, Oxford University Press, Oxford, UK, 2017.

3 Vali Nasr, *The Shia Revival. How conflicts within Islam will shape the future*, W.W. Norton & Company, New York, SUA, 2007, p. 35.

4 *Ibidem*.

5 *Ummah* este un cuvânt din limba arabă ce, deși inițial însemna „comunitate”, a ajuns să fie folosit pentru a desemna comunitatea credincioșilor musulmani din întreaga lume.

6 *Ulama* este un cuvânt din limba arabă care desemnează comunitatea învățaților musulmani, în mod comun considerați păstrătorii, transmițătorii și interpreții învățăturilor islamice. Pentru funcțiile îndeplinite de aceștia în statul islamic original. Vali Nasr, *The Shia revival*, p. 36.

7 Michael Scheuer, *Marching toward Hell. America and Islam after Iraq*, Free Press, New York, SUA, 2008, p. 132.

8 Robert Fisk, *The great war for civilisation. The conquest of the Middle East*, Vintage Books, New York, SUA, 2005.

9 <https://civilianmilitaryintelligencegroup.com/wp-content/uploads/2017/04/Shia-and-Oil-lg.jpg>, accesat la 12.02.2020.

10 În fapt, manipularea de către Iran a sentimentului religios al comunităților šiite din lumea arabă este foarte bine documentată. Geneive Abdo, *The new sectarianism*, p. 148.

11 Vali Nasr, *The Shia Revival*, p. 190.

12 *Ibidem*, p. 235.

13 *Ibidem*, p. 139.

14 Vali Nasr, *op.cit.*

15 Ben Hubbard, Palko Karasz, Stanley Reed, *Two major Saudi oil installations hit by drone strike, and US blames Iran*, <https://www.nytimes.com/2019/09/14/world/middleeast/saudi-arabia-refineries-drone-attack.html>, accesat la 11.02.2020.

BIBLIOGRAFIE

Abdo Geneive, *The new sectarianism: the Arab uprisings and the rebirth of the Shi'a-Sunni divide*, Oxford University Press, Oxford, 2017.

Cave Damien, *Refresher course For Congress: Telling Sunni From Shiite*, <https://www.nytimes.com/2006/12/17/weekinreview/17cave.html>

Fisk Robert, *The great war for civilisation. The conquest of the Middle East*, Vintage Books, New York, 2005.

Hubbard Ben, Karasz Palko, Reed Stanley, *Two major Saudi oil installations hit by drone strike, and US blames Iran*, <https://www.nytimes.com/2019/09/14/world/middleeast/saudi-arabia-refineries-drone-attack.html>

Nasr Vali, *The Shia Revival. How conflicts within Islam will shape the future*, W.W. Norton & Company, New York, 2007.

Scheuer Michael, *Marching toward Hell. America and Islam after Iraq*, Free Press, New York, 2008.

Takeyk Ray, *Guardians of the revolution. Iran and the world in the age of the ayatollahs*, Oxford University Press, New York, 2009.

Takeyk Ray, *Hidden Iran. Paradox and power in the Islamic Republic*, Henry Holt and Company, New York, 2006.

Harta Orientului Apropiat și Mijlociu, <https://civilianmilitaryintelligencegroup.com/wp-content/uploads/2017/04/Shia-and-Oil-lg.jpg>